

Драгана З. Јанковић
jankovic@unilib.rs

Стручни рад
УДК 027.7:021.4(497.11)
338.48-6:7/8(497)

<https://doi.org/10.18485/bibliotekar.2023.65.1.4>

Наташа Д. Дакић
dakic@unilib.rs

Александра С. Трговац
aleksandra@unilib.rs

Универзитетска библиотека
„Светозар Марковић”, Београд

КУЛТУРНА БАШТИНА КАО ТУРИСТИЧКА АТРАКЦИЈА – УЧЕШЋЕ УНИВЕРЗИТЕТСКЕ БИБЛИОТЕКЕ „СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ” У ПРОЈЕКТУ ADRINETBOOK

Сажетак: Све нације граде материјалну и нематеријалну заоставштину која представља њихову културну баштину, а која је значајна јер је темељ њиховог идентитета, историје и културе. Објекти културне баштине привлаче туристе и мотивишу туристичке организације да улажу у развој туристичких тура из домена културе. Регионално повезивање и заједничко деловање у сфери заштите културне баштине остварује се и кроз европске пројекте који се тичу унапређења туристичке понуде једног региона. Пројекат „Adrion Cultural Heritage Collections Network – ADRINETBOOK” има циљ да презентује, промовише, заштити културну баштину у јадранско-јонском региону путем дигитализације библиотечких и музејских ресурса, конзервације културне баштине и осмишљавања посебних туристичких водича на нов и одржив начин. Туристички водичи у виду дигиталних итинирера развијају се на основу грађе која је у партнерским установама дигитализована и метаподатака о тим колекцијама, које су доступне и преко Еуропеане. Овај пројекат у коме је учествовала и Универзитетска библиотека „Светозар Марковић” представља светао пример за нов приступ туристичкој понуди јадранско-јонског региона и надамо се да ће пружити инспирацију за сличне иницијативе у будућности.

Кључне речи: културна баштина, туризам, туристичке атракције, Adrion Cultural Heritage Collections Network, ADRINETBOOK, јадранско-јонски регион, дигитализација, конзервација, валоризација, културни туризам.

Увод

Културна баштина представља оне материјалне и нематеријалне елементе које људи остављају иза себе као трагове своје прошлости и културе. Значај културне баштине огледа се у томе што представља темељ идентитета, историје и културе народа или друштва. Кроз културну баштину се преносе знања, вештине и вредности које су претходне генерације стварале и развијале.¹ Очување културне баштине је, стога, кључно за очување идентитета и историје заједнице.

Објекти културне баштине су неретко туристичке атракције које привлаче посетиоце у великом броју, што мотивише туристичке агенције и организације да улажу у развој туристичких тура из области културе. Стога туризам има посебну улогу у очувању културне баштине, а један од задатака одрживог туризма је и тај да подржава социокултурно наслеђе заједнице, штити баштину и доприноси међукултурном разумевању и толеранцији.² Туристи често посећују одређене дестинације управо ради упознавања са новим и другачијим културама, што везу између туризма и културне баштине чини нераскидивом, нарочито када се узме у обзир да новчана средства која се обезбеде од туристичких посета могу да се уложе у очување културне баштине, тј. у рестаурацију и одржавање културних објеката.

Један од пројеката који теже да културну баштину учине занимљивом за туристичку понуду је и пројекат Adrion Cultural Heritage Collections Network – ADRINETBOOK³, који тежи да промовише, унапреди и заштити културну баштину у јадранско-јонском региону, путем дигитализације библиотечких ресурса, конзервације и креирања туристичких итинерера на нов и одржив начин.

¹ Kevin Baker and Steven Verstockt, „Cultural Heritage Routing: A Recreational Navigation-based Approach in Exploring Cultural Heritage”, *Journal on Computing and Cultural Heritage* vol. 10, issue 4 (2017): 2–4, <https://doi.org/10.1145/3040200> (preuzeto 15. 4. 2023).

² Гордана Дражић, *Одрживи туризам* (Београд: Универзитет Сингидунум 2020), 23.

³ Interreg ADRION. „ADRINETBOOK”, <https://keep.eu/projects/23255/Adrion-Cultural-Heritage-Co-EN/> (preuzeto 15. 4. 2023).

Пројекат ADRINETBOOK

Један од главних циљева пројекта ADRINETBOOK⁴ јесте процена и одабир најпогоднијег дела културне баштине за унапређење туризма, као и конкретизација ове идеје кроз израду дигитализованих материјала заснованих на поменутом критеријуму. Кроз адекватне облике дигитализације овог корпуса широка публика се укључује у њено коришћење, а данашњи путници откривају баштину и њену културну интерпретацију на модеран и иновативан начин.

Подручје између Јонског и Јадранског мора – Адрион, има богату културну историју, а збирке културне баштине овог региона садрже бројне важне и занимљиве документе у различитим облицима – књиге, цртеже, фотографије, записе гастрономског наслеђа итд. Један од изазова пројекта било је стварање нове, интегрисане туристичке понуде Адрион, чији су део дигитализоване збирке културне баштине и њихово повезивање са новим туристичким моделом за представљање културне баштине коришћењем 3Д модела,⁵ посебно оријентисаним на валоризацију свих добара у вези са збиркама креираним у региону Адриона.⁶

Пројекат ADRINETBOOK у оквиру програма Interreg ADRIION,⁷ као дела Европског фонда за регионални развој, представља сарадњу осам партнерских организација из шест земаља. Основни циљ пројекта је промовисање, валоризација и заштита културне баштине у јадранско-јонском региону, а његов посебан циљ је допринос унапређењу и очувању одређених културних добара, нарочито књига. У том смислу идеја је да се дигитализована баштина учини доступном широј јавности у пројектом обухваћеном подручју – Италији, Словенији, Хрватској, Албанији, Грчкој и Србији. Све ово остварује се кроз успостављање мреже између институција културног и туристичког сектора и њиховог обучавања кроз

⁴ Interreg ADRIION, „The goal of the Adrinetbook project”, <https://www.adrioninterreg.eu/index.php/2020/03/13/the-goal-of-adrinetbook-project-develop-a-digital-library-to-help-preserve-cultural-heritage-in-the-adriatic-ianian-region/> (preuzeto 15. 4. 2023).

⁵ R. G. Laycock, D. Drinkwater and A.M. Day, „Exploring cultural heritage sites through space and time”. *Journal on Computing and Cultural Heritage* vol. 1, issue 2 (2008): 1–15, <https://doi.org/10.1145/1434763.1434768> (preuzeto 15. 4. 2023).

⁶ Interreg ADRIION, *Cultural Heritage sustainable tourism handbook for Cultural Collections promotion in the tourism sector*, https://adrinetbook.adrioninterreg.eu/wp-content/uploads/2022/07/D._T.3.2.1_Cultural_Heritage_sustainable_tourism_handbook.pdf (preuzeto 15. 4. 2023).

⁷ Interreg ADRIION, „ADRIION programm”, <https://www.adrioninterreg.eu/> (preuzeto 15. 4. 2023).

дигитализацију одабраних колекција, изведених према заједничким стандардима и методологијама интегрисаним на заједничкој платформи, и кроз промоцију туризма и локалитета културне баштине.⁸

Пројекат је покренут из следећих разлога, који су уједно и његови највећи изазови:

- потреба за сарадњом између јавног и приватног сектора и између свих сектора укључених у очување културне баштине;
- недостатак обучених стручњака у области одрживог културног туризма;
- недостатак средстава за обуку и професионална путовања;
- неопходност заједничке стратегије за дигитализацију културних добара;
- систематично структурирани статистички показатељи о коришћењу дигитализованих ресурса;
- агрегација метаподатака;
- недостатак брэнда везаног за културну баштину Адриона;
- неопходност знања о Европеани у широј јавности и међу професионалцима;
- прикупљање метаподатака из садржаја насталих дигитализацијом културне баштине.

Општина Мачерата (Macerata) у Италији водила је пројекат стварања колекције Адрион, која ће бити повезана са колекцијама Европеане, веб-портала културног блага Европе.

Партнерство у пројекту чине:

- Општина Мачерата (Италија),
- Централни институт за јединствени каталог италијанских библиотека и библиографских информација⁹ (Италија),
- Општина Ђирокастра (Gjirokastër) (Албанија),
- Музеј савремене уметности Загреб (Хрватска),
- Агенција за рурални развој Задарске жупаније (Хрватска),
- Универзитетска библиотека „Светозар Марковић” (Србија),¹⁰

⁸ Interreg ADRION, „The goal of the Adrinetbook project”, <https://www.adrioninterreg.eu/index.php/2020/03/13/the-goal-of-adrinetbook-project-develop-a-digital-library-to-help-preserve-cultural-heritage-in-the-adriatic-ionic-region/> (preuzeto 15. 4. 2023).

⁹ L'Istituto centrale per il catalogo unico delle biblioteche italiane e per le informazioni bibliografiche.

¹⁰ Првобитно је партнер на пројекту била Народна библиотека Србије, али је Универзитетска библиотека „Светозар Марковић” преузела ту улогу.

- Општина Тасос (Грчка) и
- Истраживачко-образовни центар Дворац Ракичан (Словенија).

Дигитализација културних добара омогућава стварање дигиталне верзије оригиналног објекта који је неизбежно изложен процесу пропадања, што доприноси очувању културне баштине.¹¹ Са друге стране, дигитализовани објекти смањују географску удаљеност и отварају нове могућности за истраживање и валоризацију културних добара, представљајући предност и у промоцији културне баштине.¹² Резултати дигитализације су даље искористиви за стварање нових итинерера, туристичких водича заснованих на дигитализованој културној баштини – дводимензионалној и тродимензионалној, применом посебних алата и технологија за визуелно представљање ове врсте грађе. На овај начин, дигитализовани предмети постају средство за промовисање не само места већ и институција у којима се налазе, а то су често библиотеке и музеји вредни посете.

Дигитализација

Сви партнери су били укључени у одабир специфичних колекција из својих фондова и дигитализацију на основу њихове важности и релевантности. Централни институт за јединствени каталог италијанских библиотека био је технички партнер који је пружао упутства за процес дигитализације. Партнери су учествовали у обуци Централног института која им је пружила вредна знања о припреми метаподатака, скенирању, постпродукцији, агрегацији садржаја, лиценцама и референцама. Ови заједнички стандарди за процес дигитализације су затим сумирани у „ADRINETBOOK приручник за поступке дигитализације”, који се може бесплатно преузети на веб-страници.¹³

¹¹ Interreg ADRION, „ADRINETBOOK Layman’s Report”, https://adrinetbook.adrioninterreg.eu/wp-content/uploads/2023/04/Adrinetbook_Laymans-Report.pdf (preuzeto 15. 4. 2023).

¹² Christin Seifert, Werner Bailer, Thomas Orgel, Louis Gantner at all, „Ubiquitous Access to Digital Cultural Heritage”, *Journal on Computing and Cultural Heritage* vol. 10, issue 1 (2017): 2, <https://doi.org/10.1145/3012284> (preuzeto 15. 4. 2023).

¹³ Interreg ADRION, „ADRINETBOOK Handbook for digitisation procedures”, <https://adrinetbook.adrioninterreg.eu/library/adrinetbook-handbook-for-digitisation-procedures-dt2-1-1> (preuzeto 16. 4. 2023).

– Општина Мачерата¹⁴ дигитализовала је преко 500 књига из збирке „Amico Ricci” и три највреднија и најдрагоценија предмета, а то су: „Biblia Sacra” из 12–13. века, ручно писано и осликано дело; „Gerardi Mercatoris Atlas” из 1613. године, основна публикација за развој европске картографије и „Astronomicum Caesareum di Pietro Ariano” из 1540, раскошно украшена књига која описује Птоломејев геоцентрични модел.

– Општина Ђирокастро¹⁵ дигитализовала је 350 артефаката из Етнографског музеја који укључују старе предмете, посуђе, стару традиционалну одећу, радне алате и декоративне предмете.

– Музеј савремене уметности у Загребу (МСУ)¹⁶ дигитализовао је преко 4.500 предмета, укључујући књиге, уметничка дела, фотографије и документе. Међу дигитализованим ремек-делима налазе се „Jahrensbuch”, књига пројеката важног кустоса и визуелног уметника Димитрија Башичевића Мангелоса и „Synthurbanism” Вјенцеслава Рихтера (Richter), визионарски пројекат који предвиђа реализацију једне вишефункционалне, урбане структуре која обезбеђује становање за десет хиљада грађана.

– Агенција за рурални развој Задарске жупаније (АГГРА)¹⁷ дигитализовала је скоро 900 објеката из новинске колекције која је у власништву Задарске истраживачке библиотеке. Међу најважнијим дигитализованим предметима налазе се новине *Il Dalmata: giornale politico, economico, letterario*, које су објављиване у Задру од 1866. до 1916, углавном на италијанском и делимично на хрватском језику. Новине су припадале Аутономној странци у Задру, која је била оријентисана ка италијанском национализму.

– Универзитетска библиотека „Светозар Марковић” у Београду¹⁸ дигитализовала је 911 књига из посебне библиотеке Луке Ђеловића. Дигитализована дела укључују административни протокол Карађорђа Петровића 1812–1813, најстарију књигу колекције, обимни и важан документ о Првом српском устанку, као и *Правителствујуции совѣтъ сербскии за времена Кара-Ђорђијева* Вука Карацића, где аутор даје непристрастан приказ српског друштва тог времена.

– Општина Тасос¹⁹ дигитализовала је више од 300 предмета, представљајући материјалну и нематеријалну културну баштину. Посебно су дигитализоване фотографије, књиге, документа, часописи, карте и

¹⁴ Више на: <https://www.comune.macerata.it/>

¹⁵ Више на: <https://www.visit-gjirokastra.com/>

¹⁶ Више на: <http://www.msu.hr/>

¹⁷ Више на: <http://www.agrra.hr/>

¹⁸ Више на: <http://www.unilib.rs/>

¹⁹ Више на: <https://www.thassos.gr/>

традиционални костими. Ови материјали пружају свеобухватну презентацију фолклора и културе острва Тасос.

– Истраживачко-образовни центар Ракичан (РИС)²⁰ дигитализовао је око 800 предмета, укључујући књиге, часописе и новине из збирке Покрајинске и студијске библиотеке Мурска Собота. Међу најважнијим дигитализованим предметима налазе се недељне локалне новине *Vestnik*, записници Опште библиотеке Љутомер под називом *Zgodovinski listi* и студентски билтен *Bruc*²¹ из Прекомурја.

Задатак пројекта ADRINETBOOK јесте да се сви дигитализовани артефакти поставе у виду дигиталних објеката на веб-сајтове установа учесница у пројекту. Такође, обавеза партнера у пројекту је да изврше агрегацију метаподатака, преко националних агрегатора, на портал Европеана и тиме учине претраживим и видљивим све објекте обухваћене овим пројектом који су послужили као основа за туристичке итинерере. У овом тренутку у току је постављање колекција на портал Европеана, а Универзитетска библиотека „Светозар Марковић” може се похвалити да је међу првим партнерским институцијама испунила овај захтев.²²

Туристички итинерери

Један од циљева пројекта ADRINETBOOK је да валоризује јадранско-јонску културну баштину, користећи је као одрживу туристичку атракцију.²³ Богата културна историја овог подручја и припадајућа културна баштина пружа велики потенцијал за културни туризам.²⁴ У току пројекта ADRINETBOOK, сви партнери укључени у процес дигитализације израдили су своје културне туристичке итинерере, засноване на збиркама

²⁰ Више на: <https://www.ris-dr.si/>

²¹ Interreg ADRION, „ADRINETBOOK Layman’s Report”, https://adrinetbook.adrioninterreg.eu/wp-content/uploads/2023/04/Adrinetbook_Laymans-Report.pdf (preuzeto 15. 4. 2023).

²² Више на: https://www.europeana.eu/en/search?page=1&qf=DATA_PROVIDER%3A%22University%20Library%20%5C%22Svetozar%20Markovi%4%87%5C%22%22

²³ Interreg ADRION, *Cultural Heritage sustainable tourism handbook for Cultural Collections promotion in the tourism sector*, https://adrinetbook.adrioninterreg.eu/wp-content/uploads/2022/07/D_T.3.2.1_Cultural_Heritage_sustainable_tourism_handbook.pdf (preuzeto 16. 4. 2023)

²⁴ Interreg ADRION, *Cultural Heritage sustainable tourism handbook for Cultural Collections promotion in the tourism sector*, https://adrinetbook.adrioninterreg.eu/wp-content/uploads/2022/07/D_T.3.2.1_Cultural_Heritage_sustainable_tourism_handbook.pdf (preuzeto 16. 4. 2023).

које чувају у својим институцијама културе (нпр. библиотеке, музеји итд.). Пројекат је такође развио „Приручник за одрживи туризам културне баштине за промоцију културних збирки у туристичком сектору”,²⁵ који се може бесплатно преузети са веб-сајта пројекта. Партнери су осмислили укупно 11 туристичких итинерера са различитим карактеристикама (уметнички, историјски или водичи засновани на природним лепотама). Већина се темељи на пешачким турама, док неки предвиђају коришћење превозних средстава, али заједничко им је да су инспирисани дигитализованим предметима и објектима културне баштине.²⁶

- Мачерата – Мачерата и уметност небеса²⁷

У фокусу овог водича је дигитализована публикација „Astronomicum”, књига из 16. века, похрањена у Библиотеци Моци Боргети (Biblioteca Mozzi Borgetti). Посетом главним знаменитостима Мачерате, открива се историја астрономије и интерпретације положаја звезда и небеских тела од средњег века до данас на основу овог астрономског интерактивног итинерера. Тура укључује и креативну радионицу где посетиоци могу направити сопствену астролошку лабораторију.

- Ђирокастра – Откривање Ђирокастре, града културе и споменика²⁸

Преко овог водича може се упознати традиција Ђирокастре: свакодневни живот локалног становништва, њихова кухиња, као и јединствена архитектура града и различити изазови са тим у вези – очување и обнова његовог аутентичног изгледа.

- МСУ – Уметност Ex Machina²⁹

Овај итинерер описује трансформацију Загреба после Другог светског рата – израстање у модеран град који је постао културно седиште тадашње Југославије, регионални центар авангардне уметности и једно од места где се почела развијати рачунарска уметност. Путовање кроз Загреб 60-их и 70-их година почиње у Горњем граду и завршава се у Музеју савремене уметности у новом делу града.

²⁵ Више на: <https://adrinetbook.adrioninterreg.eu/library/adrinetbook-ch-sustainable-tourism-handbook-for-cultural-collections-promotion-in-the-tourism-sector>

²⁶ Interreg ADRION, „Adrinetbook cultural itineraries“, <https://adrinetbook.movio.it/en/25/cultural-itineraries> (preuzeto 16. 4. 2023).

²⁷ Више на: <https://adrinetbook.movio.it/en/25/italy-the-art-of-heavens-in-macerata/show/2/21>

²⁸ Више на: <https://adrinetbook.movio.it/en/25/albania-discovering-gjirokastra-the-city-of-culture-and-monuments/show/2/151>

²⁹ Више на: <https://adrinetbook.movio.it/en/25/croatia-art-ex-machina-tour-in-zagreb-new-tendencies/show/2/66>

- МСУ – Уметност у јавном простору³⁰

Тема овог водича је путовање кроз скулптуре у јавном простору и савремене уметничке интервенције у центру Загреба. Посебан осврт дат је на време у коме се развијају савремена концептуална уметност и нове уметничке праксе у локалном контексту, 60-их, 70-их и 80-их година и показује везу са савременим уметничким праксама које су и даље актуелне.

- МСУ – „Треба ићи!” – И. К. – Омаж Ивану Кожарићу у центру града Загреба³¹

Наслов итинерер је девиза Ивана Кожарића „Треба ићи”, која представља његов однос према животу и уметности – спремност за кретање и промену. То је била и суштина његовог уметничког рада. Мапа Загреба Ивана Кожарића показује бројна његова дела у јавном простору, али и нереализоване просторне интервенције које су се веома разликовале од уобичајених вајарских дела тог времена.

- МСУ – „Треба ићи!” – И. К. – Омаж Ивану Кожарићу у Новом Загребу³²

Овај виртуелни водич посвећен је Кожарићевим скулптурама у Новом Загребу и неким нацртима уметничких дела која нису реализована. Крајњи циљ водича је Кожарићев атеље – место сталних промена, креативног процеса заједничког мишљења и укинуте хијерархије. То је уметникова „лабораторија за реанимацију” која се данас налази у МСУ.

- АГРРА – La Belle Epoque³³

Централна тема овог водича је период од 19. века до Првог светског рата, период када се град Задар отвара посетиоцима који уживају у културној понуди. Ова тура представља Задар као град у којем цвета културни живот, посећују се позоришта, одржавају се концерти светски познатих уметника, развија се фотографија, штампају се новине и књиге, док су јавне читаонице и библиотеке пуне истраживача.

- Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, Београд Луке Ђеловића³⁴

Централна тачка итинерера је лик Луке Ђеловића, једног од најуспешнијих предузетника и задужбинара у Србији, који је завештао сву своју

³⁰ Више на: <https://adrinetbook.movio.it/en/25/croatia-art-in-public-spaces-in-zagreb/show/2/2599>

³¹ Више на: https://adrinetbook.movio.it/en/25/croatia-moving-is-a-must-i_k_-homage-to-ivan-koari-in-zagreb-city-center/show/2/2624

³² Више на: https://adrinetbook.movio.it/en/25/croatia-moving-is-a-must-i_k_-homage-to-ivan-koari-in-novi-zagreb/show/2/2633

³³ Више на: <https://adrinetbook.movio.it/en/25/croatia-la-belle-epoque-tour-in-zadar/show/2/46>

³⁴ Више на: <https://adrinetbook.movio.it/en/25/serbia-belgrade-by-luka-celovic/show/2/112>

имовину Универзитету у Београду. Његов великодушни допринос учинио је Универзитет у Београду једном од најбогатијих институција високог образовања у Европи 30-их година 20. века. Водич за тему има и посебне зграде које су задужбине Луке Ђеловића.

- ТАСОС – Све о томе и око тога³⁵

Виртуелни водич заснован је на информацијама о острвским селима и омогућава упознавање са обичајима и народном традицијом Тасоса.

- ТАСОС – Град Тасос³⁶

Шетња кроз град Лименас, представљена овим итинераром, чини својеврстан пут од античке грчке архитектуре, старе 3.000 година до савремене уметности, а дотиче и споменике Римског царства и средњег века.

- РИС – Културно богатство и природно наслеђе региона Прекомурје³⁷

Итинерер се заснива на раду Матијаша Бела (*Matej Bel, Mátyás Bél*; 1684–1794), лутеранског свештеника из Краљевине Мађарске. Био је зачетник географске науке у Мађарској и пионир дескриптивне етнографије и економије. У свом раду описује североисточни део Словеније – Прекомурје, са дворцима и сеоским кућама, посебно Градом, Мурском Соботом и Ракичаном.³⁸

MOVIO апликација

Сва путовања у виду итинерера реализованих на пројекту могу се наћи на платформи MOVIO.³⁹ MOVIO – Mostre Virtuali Online је бесплатан алат отвореног кода који је реализовао Централни институт за јединствени каталог италијанских библиотека и библиографских информација, у оквиру пројекта који је финансирала Fondazione Telecom Italia. Овим пројектом су даље искоришћене могућности овог алата: осмишљен као средство за приказивање музејских изложби, MOVIO сада може да хостује различите врсте садржаја, попут туристичких итинерера.⁴⁰

³⁵ Водич још није постављен на страницу пројекта.

³⁶ Водич још није постављен на страницу пројекта.

³⁷ Више на: <https://adrinetbook.movio.it/en/25/slovenia-experience-rich-cultural-and-natural-heritage-of-prekmurje-region/show/2/79>

³⁸ Interreg ADRION, „Adrinetbook cultural itineraries“, <https://adrinetbook.movio.it/en/25/cultural-itineraries> (preuzeto 16. 4. 2023).

³⁹ Више на: <https://adrinetbook.movio.it/en/1/home>

⁴⁰ Mostre Virtuali Online, <https://www.movio.beniculturali.it/> (preuzeto 17. 4. 2023).

Улога Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић”

Истраживање у пројекту ADRINETBOOK било је усмерено на колекције доступне широј јавности, на основу кога је направљена база података са кључним информацијама. Идентификоване колекције, заједно са културном баштином и услугама везаним за колекције, биле су основа за развој културних итинерера у оквиру пројекта ADRINETBOOK.⁴¹ Културни итинерери представљају нов приступ појму очувања баштине и културног туризма. Стога је истраживање у самом средишту дефинисања и развоја културних итинерера. Као један од партнера у пројекту, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић” у Београду одабрала је посебну збирку Луке Ђеловића – једног од најуспешнијих предузетника у Србији, који је поклонио сву своју имовину Универзитету у Београду. Као резултат, осмишљен је водич назван „Београд Луке Ђеловића”. Шетња кроз центар Београда води посетиоце кроз историјска места која су повезана са Луком Ђеловићем.

Име Луке Ђеловића заузима једно од најважнијих места у историји Универзитета у Београду јер је умногоме подржао развој ове образовне институције, трансформишући је у једну од најбогатијих високошколских установа у Европи. Иако формално необразован и самоук, Лука Ђеловић је пре свега ценио књиге и писана дела. Био је представник генерације која је поседовала мудрост и јасну свест о важности Друштва знања. Према одлуци Задужбинског одбора, почетком 1930. године, целокупна приватна библиотека Луке Ђеловића, укључујући три његова кабинета и две кинеске вазе, предата је Универзитетској библиотеци у Београду.⁴²

Библиотека Луке Ђеловића садржи 580 инвентарских бројева за преко 1.100 књига. Поред књига на француском и немачком језику, најбројнија су дела домаћих писаца, а затим бројни томови разних правила, статута, споменица и извештаја који садрже и статистичке податке многих државних и приватних предузећа, банака, акционарских, хуманитарних и патриотских друштава. Садржи и око 80 књига штампаних у Француској

⁴¹ Interreg ADRION, *Cultural Heritage sustainable tourism handbook for Cultural Collections promotion in the tourism sector*, https://adrinetbook.adrioninterreg.eu/wp-content/uploads/2022/07/D._T.3.2.1_Cultural_Heritage_sustainable_tourism_handbook.pdf (preuzeto 16. 4. 2023).

⁴² *Сјоменица великом добродјелу Београдској универзитетској Луки Ђеловићу-Требињу, београдском шривоцу: са извештајем о раду Задужбине до 31. XII 1930* (Београд: Задужбина Луке Ђеловића Требињца, 1931).

и Швајцарској током Првог светског рата. Сваке године Задужбина је Универзитетској библиотеци донирала одређену суму новца за набавку нових књига и периодике, као и за набавку посебних издања.⁴³

После његове смрти, 15. августа 1929. године, пронађен је тестамент из 1911. године, као и писмо о оснивању „Задужбине Луке Ђеловића Требињца” од 23. децембра 1925. године. Указом краља Александра I од 30. марта 1926. године одобрено је оснивање „Задужбине Луке Ђеловића – Требињца, београдског трговца”.⁴⁴ Тиме је Лука Ђеловић Требињац постао један од највећих европских просветних добротвора и највећи добротвор Универзитета у Београду. У писму, Лука Ђеловић је захвалан: „Богу и свим мојим добрим пријатељима који су ми помогли да стекнем имање у Србији, која ме је прихватила као свог грађанина, уверени да наука и привредни рад, заједно са неговањем младе генерације, најбоље обезбеђују културну и политичку будућност народа.”⁴⁵ Он даље наводи: „Само чисти приход Задужбине може се користити, трошити и користити за научне потребе и циљеве Универзитета, а основни капитал се ни под којим условима не сме смањивати.”⁴⁶ У време када је о Универзитету у Београду бринула Задужбина Луке Ђеловића, тај Универзитет је по свом богатству био трећи универзитет у Европи.

Итинерер „Београд Луке Ђеловића”

Из наведених разлога, Ректорат Универзитета у Београду је кључна тачка виртуелне шетње „Београд Луке Ђеловића”, која почиње обиласком Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић”. Шетња се наставља преко Косанчићевог венца, кроз Улицу краљевића Марка, преко Карађорђевог, и завршава се у Бирчаниновој улици, у кући Војислава Јовановића Марамбоа.

Косанчићев венац је простор најстаријег збијеног насеља у Београду са очуваном старом мрежом спонтано формираних улица, старим уличним завесама, дрворедима, и амбијент са великим бројем старих кућа које

⁴³ Анђа Тошић, „Лука Ђеловић-Требињац: велики добротвор Београдског универзитета”, *Политика* год. 88, бр. 27966 (15. август 1991): 24.

⁴⁴ Александар Јерков, Адам Софронијевић и Драгана Јанковић, „Лука Ђеловић Требињац – Живот и дело добротвора и патриоте”, http://lukacelovic.unilib.rs/zaduzbina_luke_celovica/index.html (преузето 17. 4. 2023).

⁴⁵ Јерков, Софронијевић и Јанковић, „Лука Ђеловић Требињац – Живот и дело добротвора и патриоте”.

⁴⁶ Јерков, Софронијевић и Јанковић, „Лука Ђеловић Требињац – Живот и дело добротвора и патриоте”.

документују историјски развој овог дела Београда. Границе Косанчићевог брда обухватају историјска места са остацима насеља и некрополе римског Сингидунума, као и прва подграђа ван некадашњих граница града. Овај део Београда један је од ретких у којима је сачувана оригинална архитектура. Калдрма даје посебан шарм, буди машту која води кроз све периоде од настанка ове улице. Туда су се шетали Римљани и Келти, касније Турци, а касније су се преобразиле у уметнички квартал. На овом месту се налазила Народна библиотека Србије све до њеног уништења почетком Другог светског рата. На углу Задарске улице и Косанчићевог венца налази се зграда коју је пројектовао чувени архитекта Бранко Таназевић у стилу арт деко, а финансирао Лука Ђеловић.⁴⁷

Иако није дуга, Улица краљевића Марка, која спаја Улице Гаврила Принципа и Карађорђеву, обилује културно-историјским споменицима попут Манакове куће, која је данас део Етнографског музеја, и кућа великих српских трговаца Луке Ђеловића и браће Крсмановић. Манакова кућа је зидана циглом и дрвене је конструкције. Једна је од ретких сачуваних грађевина балканског стила. Проглашена је спомеником културе и културним добром од великог значаја. Својим конструктивним обележјима, Манакова кућа, смештена на старој регулацији, сведочи о развоју Београда.⁴⁸

Лука Ђеловић посебно је значајан за изглед ове улице и читавог дела града Савамале. Некада се на том месту налазила бара. Да би дао пример другима, у запуштеној и „потопљеној” Савамали, Лука Ђеловић је прво саградио своју породичну кућу у Улици краљевића Марка број 1. Затим, након оснивања Палате Београдске задруге, учествовао је у изградњи велелепног хотела „Бристол” и зграде Берзе. Уз велики лични труд, добио је дозволу од београдске општине да на свом имању подигне велики, леп, прави европски парк. Старији Београђани причали су како се Лука Ђеловић сваког јутра шетао парком, надгледајући свог баштована.

Карађорђева улица је једна од најстаријих у Београду, настала у исто време када и насеље на Калемегдану. Имање Луке Ђеловића простирало се и на овој и на суседној улици. И многи други угледни и имућни људи тог времена градили су куће у овом делу града. На пример, кућа Јакова Јакшића, подигнута 1832. године, или зграде трговаца Димитрија

⁴⁷ Светислав Вученовић (ур.), *Косанчићев венац: историја и исцртавања носоједне сјања, обрада споменика културе* (Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда, 1979).

⁴⁸ Ana Sibinović, *Manakova kuća* (Beograd: Zavod za zaštitu spomenika kulture grada Beograda, 2012).

Бирташевића и Алексе Попа Митића, а једна од најлепших је кућа Београдске задруге, дело Николе Несторовића и Андре Стевановића. Имовини Задужбине Луке Ђеловића Требињца, поред осталог, припадала је палата на углу улица Карађорђева бр. 65 и Загребачка бр. 1, и још четири зграде дуж целе Загребачке улице. У историји је остао забележен и као један од најзаслужнијих грађана за трансформацију дела града од Савамале до Железничке станице по узору на велике европске градове.⁴⁹

У наставку виртуелне шетње стиже се до једног од првих споменика Незнаком јунаку, откривеног у јесен 1862. године у Београду. Наиме, у знак сећања на погинуле српске жртве у Савамали, приликом ослобођења у лето 1862. године, Ђира Христић, трговац грнчаријом, подигао је Споменик победе у виду великог крста од црвеног мермера. Споменик је првобитно био на Малој пијаци, али је током уређења тог простора премештен у парк између хотела Бристол и Железничке станице.⁵⁰

Крајње одређиште итинерера је Бирчанинова улице бр. 24, где се налази легат Универзитетске библиотеке. Овде је смештена кућа Војислава Јовановића Марамбоа, дипломате, историчара књижевности, а пре свега фолклористе и архивисте. Његова сестра Славка Јовановић је, поштујући братовљеву жељу, поклонила Универзитетској библиотеци његову заоставштину и породичну кућу саграђену 1883. године, где је 1988. године отворено Одељење за народну књижевност Универзитетске библиотеке. У овој кући се налази веома вредна библиотека са 6.292 свеске, рукописима, 22 фотографске плоче и преко 1.300 фотографија. Посебна драгоценост куће је потпуно очувана радна соба Војислава Јовановића Марамбоа, са аутентичним радним столом, предметима на њему, старим грамофоном и плочама, нотама у фиокама и застакљеним полицама за књиге, што пружа увид у његов приватни живот. Марамбо је своју личну библиотеку стварао дуги низ година. Куповао је књиге у београдским антикварницама и књижарама широм бивше Југославије, а до многих библиофилских издања долазио је разменом са пријатељима. Многе су са посветом, као на пример Милоша Црњанског, Иве Андрића, Растка Петровића, Мирослава Крлеже и других.⁵¹ Колико је актуелна заоставштина Војислава Јовановића

⁴⁹ Дивна Ђурић-Замоло, *Градишћељи Београда 1815–1914* (Београд: Музеј града, 1981).

⁵⁰ Завод за заштиту споменика културе града Београда, „Крст са Мале пијаци”, https://beogradskonasledje.rs/katalog_kd/krst-sa-male-pijace?_rstr_nocache=rstr8146458e08893bb8 (преузето 17. 4. 2023).

⁵¹ Сунчица Глишић и Јасна Чанковић, „Дом Војислава Јовановића Марамбоа: Одељење за народну књижевност Универзитетске библиотеке у Београду”, *Панчевачко чийалишће* год. 7, бр. 12 (2008): 66–67, http://www.citaliste.com/casopis/pdf/Citaliste_br12.pdf.

Марамбоа најбоље сведочи чињеница да је његова кућа била премала да прими све заинтересоване младе људе, који су 2019. године, у оквиру манифестације „Ноћ музеја”, погледали изложбу коју је организовала Универзитетска библиотека.

Закључак

Итинерери и дигитална збирка библиотеке Луке Беловића указују на суштину пројекта ADRINETBOOK: успостављање мреже између установа културног и туристичког сектора, и пилот акција дигитализације, са циљем коначног повећања броја заинтересованих посетилаца, жељних квалитетног културног садржаја. У наставку пројекта планирано је да се повећа интеракција досадашњих резултата свих партнера у пројекту на више начина. Акцент је на њиховој повезаности са културним и туристичким установама, а у циљу привлачења већег броја савремених путника и представљања културне баштине јонско-јадранског региона, као најбољег сведочанства о заједничкој прошлости, изазовима и перспективама у времену које нам предстоји. У будућем друштву знања, немогуће је представити заједничку културну баштину без иновативних културних садржаја, подржаних новим дигиталним збиркама, алатима и технологијама. Ово завештање за заједничку будућност такође представља суштински допринос и важност овог пројекта.

Literatura:

1. Baker, Kevin and Steven Verstockt. „Cultural Heritage Routing: A Recreational Navigation-based Approach in Exploring Cultural Heritage”. *Journal on Computing and Cultural Heritage* vol. 10, issue 4 (2017): 1–20. <https://doi.org/10.1145/3040200> (preuzeto 15. 4. 2023)
2. Dražić Gordana. *Održivi turizam*. Beograd: Univerzitet Singidunum, 2020. (na ćirilici).
3. Đurić-Zamolo, Divna. *Graditelji Beograda 1815–1914*. Beograd: Muzej grada, 1981. (na ćirilici)
4. Glišić, Sunčica i Jasna Čanković. „Dom Vojislava Jovanovića Maramboa: Odeljenje za narodnu književnost Univerzitetske biblioteke u Beogradu”. *Pančevačko čitalište*

- god. 7, br. 12 (2008): 66–67. http://www.citaliste.com/casopis/pdf/Citaliste_br12.pdf. (preuzeto 14. 4. 2023) (na ćirilici).
5. Interreg ADRION. „ADRINETBOOK”. <https://keep.eu/projects/23255/Adri-on-Cultural-Heritage-Co-EN/> (preuzeto 15. 4. 2023).
 6. Interreg ADRION. „Adrinetbook cultural itineraries”. <https://adrinetbook.movio.it/en/25/cultural-itineraries> (preuzeto 16. 4. 2023).
 7. Interreg ADRION. „ADRINETBOOK Handbook for digitisation procedures”. <https://adrinetbook.adrioninterreg.eu/library/adrinetbook-handbook-for-digitisation-procedures-d-t2-1-1> (preuzeto 16. 4. 2023).
 8. Interreg ADRION. „ADRINETBOOK Layman’s Report”. https://adrinetbook.adrioninterreg.eu/wp-content/uploads/2023/04/Adrinetbook_Laymans-Report.pdf (preuzeto 15. 4. 2023).
 9. Interreg ADRION. „ADRION programm”. <https://www.adrioninterreg.eu/> (preuzeto 15. 4. 2023).
 10. Interreg ADRION. „The goal of the Adrinetbook project”. <https://www.adrioninterreg.eu/index.php/2020/03/13/the-goal-of-adrinetbook-project-develop-a-digital-library-to-help-preserve-cultural-heritage-in-the-adriatic-ionian-region/> (preuzeto 15. 4. 2023).
 11. Jerkov, Aleksandar, Adam Sofronijević i Dragana Janković. „Luka Ćelović Trebinjac – Život i delo dobrotvora i patriote”. http://lukacelovic.unilib.rs/zaduzbina_luke_celovica/index.html (preuzeto 17. 4. 2023). (na ćirilici)
 12. Laycock, R.G., D. Drinkwater and A. M. Day. „Exploring cultural heritage sites through space and time”. *Journal on Computing and Cultural Heritage* vol. 1, issue 2 (2008): 1–15. <https://doi.org/10.1145/1434763.1434768> (preuzeto 15. 4. 2023).
 13. Mostre Virtuali Online. <https://www.movio.beniculturali.it/> (preuzeto 17. 4. 2023).
 14. Seifert, Christin, Werner Bailer, Thomas Orgel, Louis Gantner at all. „Ubiquitous Access to Digital Cultural Heritage”. *Journal on Computing and Cultural Heritage* vol. 10, issue 1 (2017): 1–27. <https://doi.org/10.1145/3012284> (preuzeto 15. 4. 2023).
 15. Sibinović, Ana. *Manakova kuća*. Beograd: Zavod za zaštitu spomenika kulture grada Beograda, 2012.
 16. *Spomenica velikom dobrotvoru Beogradskog univerziteta Luki Ćeloviću-Trebinjcu, beogradskom trgovcu: sa izveštajem o radu Zadužbine do 31. XII 1930*. Beograd: Zadužbina Luke Ćelovića-Trebinjca, 1931. (na ćirilici)
 17. Tošić, Anđa. „Luka Ćelović-Trebinjac: veliki dobrotvor Beogradskog univerziteta”. *Politika* god. 88, br. 27966 (15. avgust 1991): 24. (na ćirilici)
 18. Vučenović, Svetislav (ur.). *Kosančićev venac: istorijat, istraživanja postojećeg stanja, obrada spomenika kulture*. Beograd: Zavod za zaštitu spomenika kulture grada Beograda, 1979. (na ćirilici)

19. Zavod za zaštitu spomenika kulture grada Beograda. „Krst sa Male pijace”. https://beogradskonasledje.rs/katalog_kd/krst-sa-male-pijace?_rstr_nocache=r-str8146458e08893bb8 (na ćirilici).

Dragana Z. Janković

jankovic@unilib.rs

Nataša D. Dakić

dakic@unilib.rs

Aleksandra S. Trtovac

aleksandra@unilib.rs

University Library “Svetozar Marković”, Belgrade

CULTURAL HERITAGE AS A TOURIST ATTRACTION – PARTICIPATION OF THE UNIVERSITY LIBRARY “SVETOZAR MARKOVIĆ” IN THE ADRINETBOOK PROJECT

Summary: All nations build material and immaterial legacies that represent their cultural heritage, which is significant as the foundation of their identity, history, and culture. Cultural heritage objects attract tourists and motivate tourism organizations to invest in the development of cultural tourism. Regional connectivity and joint action in the field of cultural heritage protection are achieved also through European projects related to improving the tourism offer in a region. The project “Adrion Cultural Heritage Collections Network – ADRINETBOOK” aims to present, promote, and protect cultural heritage in the Adriatic-Ionian region through the digitization of library and museum resources, conservation of cultural heritage, and the creation of special tourist guides in a new and sustainable way. Tourist guides in the form of digital itineraries are being developed based on the materials digitized in partner institutions and related metadata accessible also through Europeana. This project, in which the University Library “Svetozar Marković” also participated, represents a bright example of a new approach to tourism offerings in the Adriatic-Ionian region, with the hope that it will inspire similar initiatives in the future.

Keywords: cultural heritage, tourist attractions, Adrion Cultural Heritage Collections Network, digitization, conservation, sustainable tourism, Adriatic-Ionian region, tourist itineraries, cultural tourism.

Примљено: 20. априла 2023.

Исправке: 12. маја 2023.

Прихваћено: 9. јуна 2023.